

«ایران» در گفت و گو با کارشناسان حقوق زندانیان را بررسی کرد

الزام قانون به رعایت حقوق زندانیان

حمیده گودرزی

هر چند اتفاقات اخیر در زندان‌های کشور و وقوع چند فقره خودکشی، نگاه عمومی را متوجه وضعیت زندان‌ها کرده است، اما «حقوق زندانیان» موضوعی است که همواره و در همه کشورها مورد چالش و نقد و نظر بوده است. زندان یکی از سخت‌ترین مجازات‌های کیفری در سراسر دنیا محسوب می‌شود. این نوع مجازات که به دلیل تبعات سنگین و چالش‌هایی که برای زندانیان به همراه دارد کیرشناسان و کارشناسان حقوقی بسیاری را برای حل این مشکل به تکاپو انداخته است. آنها معتقدند افرادی که به عمد یا غیر عمد به زندان افتاده‌اند، حقوقی دارند که از بدو ورود به زندان باید رعایت شود. از این رو برای حفظ حقوق این افراد قوانین و مقررات بسیاری را در قالب قواعد بین‌المللی وضع کرده‌اند. این در حالی است که کشور ما نیز ضمن پیوستن به این کنوانسیون‌ها در حقوق داخلی نیز قوانین بسیاری را مصوب کرده‌اند. اما با وجود قوانین سختگیرانه داخلی و بین‌المللی هر از گاهی شاهد هستیم که حقوق زندانیان آن طور که باید رعایت نمی‌شود.

سن، نوع جرم و... طبقه‌بندی می‌شوند. در واقع درست است که فرد مجرم محکوم به زندان می‌شود اما این اصل طبقه‌بندی به‌عنوان یک حق معنوی برای همه زندانیان در نظر گرفته شده است.

■ حق حیات مهم‌ترین حق زندانیان است

مظفر الوندی در ادامه درباره اقدام به خودکشی برخی زندانیان اظهار داشت: یکی از مواردی که از ابتدای تشکیل زندان‌ها وجود داشته مشکلات روحی و روانی متعددی است که به دلیل زمانبر بودن رسیدگی به پرونده‌ها، مشکلات

خانوادگی، جرم ارتكابی و... گریبانگیر زندانیان می‌شود. به عبارتی ساده‌تر وقتی زندانی به مرخصی هفتگی می‌رود کافی است یک خبر بد به او داده شود و همین مسأله زمینه‌ساز برای خودکشی یا آسیب رساندن به دیگران می‌شود. از این رو برای جلوگیری از وقوع چنین حوادثی امکانات و وسایلی که باعث می‌شود زندانیان به خود یا دیگران آسیب نزنند دور از دسترس شان قرار می‌دهند. یعنی بند کفش و کمربند و غیره... را در اختیار زندانی قرار نمی‌دهند. اما در صورتی که زندانی خودکشی کند، به قطع اگر زندانبان کوتاهی داشته باشد مسئول خواهد بود و طبق قانون موضوع مورد بررسی قرار می‌گیرد. اما در کل زندانبان مسئول خودکشی زندانیان نیست چون زندانبان باید همه اقدامات پیشگیری از جمله رفت و آمدهای متسکون زندانیان را کنترل وسایل و جابه‌جایی زندانیان را انجام دهد و چنانچه این موارد را نادیده گیرد قصور کرده و به قطع مورد پیگیری قرار می‌گیرد و با آنها مطابق قانون برخورد می‌شود. همچنین در صورتی که زندانبان یا مسئولان زندان مقصر شناخته شوند خانواده زندانیان می‌توانند از طریق سیستم‌های الکترونیکی که وجود دارد یا با مراجعه به قضات ناظر بر زندان شکایاتشان را اعلام کنند.

دکتر شقایق تقوی- وکیل دادگستری نیز می‌گوید: آنچه در خصوص این موضوع قابل بررسی است بیشتر به اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها بازمی‌گردد. یعنی با استنباط از این اصل می‌توان گفت مجازات همواره باید با جرم ارتكابی تناسب داشته باشد و هیچ‌گاه بیش از آنچه در قانون مقرر شده است، مجازاتی اعمال نشود. مجازات حسن نیز یکی از انواع مجازات‌های تعزیری است، اما گاهی عدم رعایت برخی حقوق زندانیان جنبه آزار دهنده‌گی این مجازات را بیش از آنچه که منظور قانونگذار بوده است می‌کند. رویکرد اعلامیه جهانی حقوق بشر در این راستا و به منظور حفظ حقوق زندانیان قابل تأمل و مؤثر است. آنچه که می‌گوید «احدی را نمی‌توان تحت شکنجه یا مجازات یا رفتار قرار داد که ظالمانه یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن باشد» همچنین قانون اساسی ایران دیدگاه مترقی و

شقایق تقوی: «هنک حرمت و حیثیت کسی که به حکم قانون دستگیر، بازداشت، زندانی یا تبعید شده به هر صورتی که باشد ممنوع و موجب مجازات است. در واقع حفظ کرامت انسان به‌عنوان یکی از اصول اساسی حقوق بشر ایجاد می‌کند اعمال مجازات‌ها بخصوص حبس به‌گونه‌ای باشد که به‌طور صرف مجازات سلب آزادی صورت گرفته باشد نه بیشتر از آن است که میزان دستمزدها سالانه از سوی هیأت مدیره بنیاد تعیین و به دوروش روزمزد یا کارمزدی پرداخت می‌شود

مظفر الوندی: «در صورتی که زندانی خودکشی کند، به قطع اگر زندانبان کوتاهی داشته باشد مسئول خواهد بود و طبق قانون موضوع مورد بررسی قرار می‌گیرد. اما در کل زندانبان مسئول خودکشی زندانیان نیست چون زندانبان باید همه اقدامات پیشگیری از جمله رفت و آمدهای مشکوک زندانیان و کنترل وسایل و جابه‌جایی زندانیان را انجام دهد و چنانچه این موارد را نادیده گیرد قصور کرده و به دوروش روزمزد یا کارمزدی پرداخت می‌شود»

اولیه زندانیان به‌شمار می‌رود که عدم برقراری آنها گاه ممکن است کرامت انسانی را نیز مخدوش کند و فشار روحی ناشی از این امر، گاه زندانی را در صد خود زنی و خودکشی می‌اندازد که تبعات جبران‌ناپذیری در پی دارد. از دیگر حقوق زندانیان که می‌توان به آن اشاره کرد داشتن حق ملاقات وی با همسر و فرزند و خویشان است که باعث می‌شود پیوندهای زندانی با خانواده اجتماعی و محیط خارج از زندان همچنان برقرار باشد و فرد زندانی خود را به‌طور کامل بهره‌مندی از امکانات پزشکی و بهداشتی در صورت نیاز و... نیز از حقوق مادی و

به‌دلیل سابقه بدی که از خود برجا گذاشته است از سوی مردم طرد شده و هیچ‌کس نیز حاضر نیست به او کار دهد. از این رو فرد زندانی که از همه جا سرخورده شده و قادر به تأمین مایحتاج خود و خانواده‌اش نیز نیست به ناچار برای ارتکاب جرایم دیگر ترغیب می‌شود. از این رو بنیاد تعاون زندانیان برای رفع این مشکل اقدام به حرفه آموزی و اشتغال زندانیان در دوران محکومیتشان کرده‌است.

رحیم مطهرنژاد- مدیر عامل بنیاد تعاون زندانیان کشور درباره این موضوع می‌گوید: در واقع بنیاد تعاون زندانیان به‌منظور توانمندسازی زندانیان در دوران محکومیتشان تأسیس شده است. کار مهمی که این بنیاد تعاون انجام می‌دهد حرفه آموزی زندانیان است که با کمک سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای و سازمان زندان‌ها انجام می‌شود که خروجی این کار سالانه آموزش بین هفتاد تا یکصد هزار زندانی است. این در حالی است که زندانیان پس از پایان دوره آموزش که حدود ۲۰۰ رشته فنی و حرفه‌ای اعم از ساختمان، خودرو، کشاورزی و صنایع مختلف گواهینامه فنی و حرفه‌ای دریافت می‌کنند.

به‌گفته مطهرنژاد، زندانیان پس از حرفه آموزی می‌توانند در کارگاه‌هایی که در مجموعه‌های پیرامون داخل و بیرون از زندان‌ها داریم مشغول به‌کار شوند که در حال حاضر حدود پنجاه هزار

کنند بنیاد می‌تواند اشتغال زندانیان را تا دو برابر در سراسر کشور افزایش دهد. این درحالی است که منظور از کمک به‌طور صرف بحث مالی نیست، بلکه اگر فرصت‌های شغلی بیشتری بدهند می‌توانیم از طریق زندانیان نیازهای زندان‌ها و دستگاه‌های قوه قضائیه و دولت و کشور و... را تأمین و تولید کنیم. همچنین یکی از مزیت‌های حرفه آموزی و اشتغال زندانیان این است که زندانیان پس از آموزش‌های لازم و کار در زندان هم از آسیب دور می‌شوند و هم اینکه بعد از دوران محکومیتشان براحتی وارد بازار کار می‌شوند. یکی از خلأهای موجود اشتغال زندانیان بعد از پایان محکومیت‌شان است. چرا که بنیاد به منظور توانمندسازی و اشتغال در دوران محکومیت زندانیان تأسیس شده است. دولت و نظام و نهادهای مرتبط باید برای اشتغال زندانیان بعد از محکومیت‌شان فکر کنند. زیرا آمارها نشان می‌دهد زندانیانی که در دوران محکومیتشان آموزش دیده و مشغول به‌کار شدند بازگشت‌شان به زندان حدود یک تا دو درصد است. بنابراین دستگاه‌های مرتبط باید در این باره تمهیداتی انجام دهند. چرا که هم‌اکنون دولت و مردم میلیون‌ها تومان پول جمع‌آوری می‌کنند تا زندانی آزاد شود. اما کمتر اتفاق می‌افتد که کسی حاضر باشد به زندان‌ها داریم مشغول به‌کار شود. بیرون از زندان‌ها داریم مشغول به‌کار شغل دهد. حال آنکه اگر زندانی شغل

زندان شاغل در کل کشور داریم که در ۸۰۰ واحد حدود ۱۵۰۰ نوع کالای صنعتی یا دستی و کشاورزی و... تولید می‌کنند و در مقابل کاری که انجام می‌دهند حقوق و دستمزد دریافت می‌کنند. این درحالی است که میزان دستمزدها سالانه از سوی هیأت مدیره بنیاد تعیین و به دوروش روزمزد یا کارمزدی و متناسب با نرخ شورای حقوق و دستمزد همان صنف و استان پرداخت می‌شود. وی با بیان اینکه اشتغال زندانیان در چهار طبقه دسته‌بندی می‌شود می‌گوید: گروه نخست نشسته هستند. یعنی در همان مکانی که محل استراحت زندانیان است می‌توانند صنایع دستی تولید کنند. گروه دوم اشتغال در محیط بسته است. یعنی در همان داخل زندان مجتمع‌ها و کارخانه‌های صنعتی متعددی داریم که زندانیان از بندهای خود خارج و در این مجتمع‌ها مشغول به کار شده و دوباره به‌بند خود باز می‌گردند. اما گروه سوم اشتغال محکومانی هست که رای نیمه باز دارند. به عبارتی ساده‌تر پشت دیوار زندان‌ها حدود ۱۵ هزار هکتار زمین برای کشاورزی، باغداری، دامپروری، پرورش آبزیان و... وجود دارد که براساس استاندارد شورای طبقه‌بندی سازمان زندان‌ها تصمیم می‌گیرد. زندانیانی که یک دوره از محکومیت‌شان را پشت سر گذاشتند با سپردن ضمانت‌هایی در این مکان‌ها مشغول کار شده و دستمزد دریافت کنند و بعد از پایان کارشان در استراحتگاه‌هایی که برایشان فراهم شده مجازات کرده و روز بعد به محل کارشان بازگردند. این در حالی است که در بین روز به آنها اجازه داده می‌شود که به خانواده‌هایشان سرکشی کنند. اما گروه چهارم زندانیانی هستند که رای باز دارند. این گروه از افراد در زمین‌های پشت زندان‌ها و شهرک‌های صنعتی و جنگل کاری و آبخیزداری و سایر فعالیت‌هایی که بنیاد انجام می‌دهد مشغول کار می‌شوند و بعد از اتمام کارشان نیز به خانه‌هایشان می‌روند. بدین ترتیب به کارشان ادامه می‌دهند تا محکومیت‌شان سپری شود.

وی افزود: تمامی درآمد‌های بنیاد صرف حقوق و دستمزد و رفاه و آزادی زندانیان و کمک‌های بلا عوض به خانواده آنها می‌شود. این درحالی است که بنیاد از دولت بودجه‌ای دریافت نمی‌کند بلکه به‌صورت خودگردان و با همکاری ۲۱ گروه مردم نهاد که حامی زندانیان در ایران و خارج از کشور هستند اداره می‌شود. اما نکته قابل توجه این است که اساسنامه بنیاد مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام و قوه قضائیه است و متناسب با آن فعالیت‌ها ساماندهی می‌شود. اما مشکلات موجود اداره می‌شود. بنیاد با استفاده از ظرفیت‌های خودش فعالیت‌هایش را اداره می‌کند. یعنی کمک فوق‌العاده‌ای خاصی از سوی دولت یا نهادهای دیگر انجام نمی‌شود و اگر دولت و نهادهای مرتبط کمک

داشته باشد کمتر به او و خانواده‌اش آسیب می‌رسد و امکان بازگشتش به زندان به‌حداقل می‌رسد.

■ حقوق معنوی زندانیان

یکی دیگر از حقوق معنوی زندانیان بحث هویت و احترام به اعتقادات و مذهب و نژاد آنها است که هم در آیین‌نامه سازمان زندان‌ها و هم در حداقل قواعد بین‌المللی آمده است. یعنی به محض ورود فرد به بازداشتگاه یا زندان یکی از سوالاتی که از او می‌شود نوع مذهب و دینش است. چرا که برای رئیس زندان تکلیف شده که افراد غیر دین اسلام برای برگزاری مناسبات و مراسماتشان آزا هستند. مظفر الوندی در ادامه با بیان این موضوع که در حمایت از زندانیان آیین‌نامه‌های داخلی متعدد وجود دارد، می‌گوید: این آیین‌نامه‌ها شامل؛ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها است که ملاک عمل مدیران زندان‌ها است و آخرین مصوبه آن در سال ۱۳۸۴ است که بعدها نیز اصلاحاتی داشته است. البته در سال ۱۳۶۰ نیز چندین آیین‌نامه و اصلاحیه تصویب شده بود. اما در حال حاضر ملاک عمل زندان‌ها آیین‌نامه سال ۱۳۸۴ است. اما دیگر آیین‌نامه‌ها در خصوص نحوه اداره بازداشتگاه‌های امنیتی که مصوبه رئیس قوه قضائیه، آیین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت، آیین‌نامه نحوه تفکیک و طبقه‌بندی زندانیان که همگی مصوب سال ۱۳۸۵ هستند و همچنین آیین‌نامه اجرایی ایجاد اداره بازداشتگاه‌های ویژه متهمان جرایم خاص، آیین‌نامه نحوه ایجاد اداره نظارت بر بازداشتگاه‌های نظامی، آیین‌نامه مرکز مراقبت بعد از زندان، آیین‌نامه اجرایی سد‌گذاری اجتماعی، آیین‌نامه شورای برنامه‌ریزی بهداشت زندان‌ها است. همچنین یکسری قوانین بین‌المللی داریم که طی آن مواردی را پذیرفته‌ایم. بنابراین اگر دقت کنید به لحاظ اهمیت موضوع آیین‌نامه‌های مختلفی وجود دارد. یعنی به‌دلیل آنکه زندانی در زندان دستش از همه چیز کوتاه است و حق اعمال یا مطالبه حق را ندارد در قالب قوانین و مقررات این حقوق برایش فراهم شده است. این درحالی است که براساس تجربه‌ای که در سازمان زندان‌ها داشته‌ام ملاک عمل مدیران زندان‌ها این آیین‌نامه‌ها است و با وجود همه این اقدامات احتمال اینکه برخی حقوق هم نادیده گرفته شود هست. اما چارچوب و مقررات به‌طور کامل مشخص است و نمی‌توان این حقوق را نادیده گرفت. چرا که آیین‌نامه‌های بسیار ریز و دقیق تدوین شده‌اند و حتی در سال‌های اخیر نیز در آیین‌نامه‌های شهروندی مربوط به زندان‌ها در بندهایی به‌صراحت اشاره شده که اگر نقض حقوق شهروندی شود زندانی می‌تواند آنها را اعمال کند و کمیته‌هایی نیز برای بررسی به این موارد وارد دارد.